

NOVA

MAART 2025
JAARGANG 29 - No.1

vereniging
vrienden van
Archeon

Kinderen van vroeger

Van de redactie

In het leven zijn er een paar zekerheden: we gaan allemaal dood en we zijn allemaal eens kind geweest. Daarbij is de betekenis van wie we als een kind beschouwen wel aan verandering onderhevig. In de kindwet, die kamerlid Van Houten ooit indiende, verbood de overheid in 1874 fabrieksarbeid van kinderen die jonger dan twaalf jaar waren. De goede lezer zal opmerken dat het alleen om fabrieksarbeid ging. De arbeid in de landbouw waar we al duizenden jaren mee bekend waren, mocht nog wel. Die kwam later aan de beurt en ook werd de leeftijdsgrens toen opgeschoven. Tegenwoordig beschouwen we in Nederland alle werk van mensen jonger dan zestien jaar als ongewenste kinderarbeid, al bestaan er uitzonderingen op die regel.

Vroeger keken mensen vermoedelijk anders tegen kinderen aan dan wij tegenwoordig doen, maar eigenlijk weten we niet goed hoe dan wel. Ze komen maar zelden in geschriften voor en ook het beeldmateriaal waarop kinderen figureren is niet ruim voorhanden. Toch lichten onze medewerkers in deze NoVA een tipje van de sluier op als het gaat om kinderen in de oude muziek, de prehistorie, Romeinse tijd en de middeleeuwen.

Daarnaast treft u artikelen aan waarin enkele vrijwilligers voor het voetlicht komen, terwijl de vaste rubrieken over koken, boeken en het wel en wee binnen Archeon en de VVvA uiteraard niet ontbreken. We sluiten zoals altijd af met de strip Marcus & Marbod. Het zal u opvallen dat we een nieuwe opmaakster hebben. Wendy Moubis neemt deze vanaf nu voor haar rekening.

Veel leesplezier!

Sjaak van der Velden

Bij de voorplaat. U ziet hier een deel van *Kinderspelen*, een schilderij uit 1560 van de Zuidnederlandse kunstschilder Pieter Bruegel de Oude (1525/1530 –1569).

Op het complete schilderij staan meer dan tachtig kinderspelletjes. Kunsthistorisches Museum, Wenen.

Inhoud

Van de redactie.....	2
Van de voorzitter.....	3
Ondertussen in Archeon.....	4
Ondertussen bij VVvA.....	5
Achter de schermen.....	6
Het kind in de muziek.....	8
Te half Marte komt Lenten in.....	9
Waar zijn de kinderen uit de steentijd gebleven?.....	10
Vergeet me niet.....	12
Kinderen in de middeleeuwen.....	14
De man achter de lezingen.....	16
Boeken en tentoonstellingen.....	18
Agenda.....	19

Colofon

Redactieteam VVvA: Ratna Drost, Annette Geerlings (tekstredactie), Helma Hartman, Wiel van der Mark, Patricia Pol, Giel de Reuver, Leo van Sister, Monique Veldman, Patricia Verbree, Frank Wiersema

Hoofdredactie: Sjaak van der Velden

Foto's (indien niet anders vermeld):

Willem de Jeu

Vormgeving: Junglesz Studio

Contact: nova@vrienden-archeon.nl

NoVA is het verenigingsblad van de VVvA en verschijnt twee keer per jaar. De volgende NoVA verschijnt in het najaar van 2025.

De redactie behoudt zich het recht voor ingeleverde stukken niet te plaatsen of te wijzigen.

Sponsors:

vereniging
vrienden van
Archeon

Van de voorzitter

Dat kinderen de toekomst hebben is van alle tijden en gelukkig ook vandaag de dag nog. In dit nummer van onze NOVA staat het thema “kinderen in vroeger tijden” centraal en ik beveel het u van harte aan.

Kinderen hebben de toekomst

In mijn voorwoord wil ik deze keer graag aandacht besteden aan de kinderen van nu. Allereerst omdat Archeon en onze vrijwilligers op unieke wijze jongeren van nu in contact brengen met het verleden in de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Door de beleving van het verleden kunnen jonge mensen beter leren hun eigen tijd in perspectief te plaatsen, hetgeen hen kan helpen hun plek in de samenleving te vinden.

Als je nu weleens zit aan te hikken tegen school is het bijvoorbeeld goed om te weten dat in de Romeinse tijd slechts weinigen naar school konden (meisjes al helemaal niet) en kinderen vanaf heel jonge leeftijd gewoon aan het werk moesten, zonder vrije dagen.

In de middeleeuwen werd onderwijs aan jonge mensen steeds belangrijker gevonden en stap voor stap ontstond van daaruit ons huidige schoolsysteem. De mate van geletterdheid blijft ons parten spelen, maar jonge mensen krijgen nu in elk geval een veel betere kans zich te ontwikkelen op basis van hun gaven dan voorheen.

Een tweede reden waarom ik het over jonge mensen van nu wilde hebben is omdat ik tijdens mijn recente rondgang langs de vele groepen vrijwilligers veelvuldig de oproep tot verjonging te horen kreeg. Zo'n oproep komt deels voort uit het besef dat de groep als vanzelf veroudert. Vele vrijwilligers zijn al heel lang, soms al tientallen jaren, betrokken bij Archeon en onze vereniging. En dat is natuurlijk prachtig! Als je zo lang met elkaar optrekt, ontstaan vaak vriendschappen die gekoesterd kunnen worden.

Maar onvermijdelijk zal een groep hierdoor ook gezien kunnen worden als minder van deze tijd, soms misschien ook als enigszins gesloten, zeker door jongere mensen.

Om onze rol als vrijwilligers blijvend te kunnen spelen en om verbinding met jonge mensen van nu te kunnen blijven houden is het echter nodig om onszelf te blijven verjongen. Zodoende kunnen we de verbinding blijven leggen met ons jonge publiek en onze groepen op lange termijn levendig houden.

U kunt er op rekenen dat wij als bestuur verjonging hoog op onze agenda zullen zetten voor de komende tijd. Ik doe daarbij wel een beroep op -vooral- onze jongere vrijwilligers en leden om hierover mee te denken. Wij hebben jullie frisse insteek hard nodig! Hebben jullie suggesties: laat het ons weten.

Mail mij op voorzittervva@vrienden-archeon.nl.

▲
Bert Huisman
Voorzitter Vereniging
Vrienden van Archeon

Ondertussen in Archeon

Door Jack & Monique Veldman, directie Museumpark Archeon

We kijken even terug, maar kijken vervolgens met frisse moed en nieuwe ideeën naar het Archeonseizoen 2025. Afgelopen winter is de Jubileumtentoonstelling 100 Eeuwen Verhalen rond het Vuur geopend in het Romeinse Badhuis. Dit betreft een unieke tentoonstelling in het kader van Onder Ons, een samenwerking met het Rijksmuseum van Oudheden en de VriendenLoterij. Het project Onder Ons realiseert 11 tentoonstellingen in het gehele land waarin vondsten teruggebracht worden naar de oorspronkelijke streek. In de tentoonstelling 100 Eeuwen Verhalen rond het Vuur vertellen de Archeotolken verhalen uit vervlogen tijden, dit keer middels een audiotour.

▲ Burgemeester Liesbeth Spies opent Onder Ons

Ook ging in december het Licht Festival van start, waarbij we tijdens de kerstvakantie vele bezoekers in de avond mochten ontvangen. Het festival bood een betoverende combinatie van oud en nieuw, met een indrukwekkende lasershow en de verhalen van amber, brons en meer, verspreid door het gehele park. Komende winter realiseren we weer een nieuwe, bijzondere editie.

Voor het nieuwe seizoen staan weer prachtige historische events op het programma, waaronder de Zomer Fair, het Internationaal Romeins Festival, het Modeweekend en het Viking Festival. Tijdens deze evenementen komen geschiedenis, ambacht en beleving samen, met spectaculaire shows, boeiende demonstraties en interactieve activiteiten voor jong en oud.

Ook wordt gekeken naar nieuwe ontwikkelingen in de middeleeuwen. Hierover volgt einde seizoen meer informatie. Kortom, er staat een seizoen vol levende geschiedenis en unieke ervaringen op ons te wachten! Dit voorjaar wordt de Trechterbekerboerderij helemaal afgebroken en opnieuw opgebouwd. Leo Wolterbeek en het Archeonbouwteam maken de nieuwe boerderij weer in orde, zodat deze weer vele jaren meekan.

Op de Romeinse Restauratiewerf arriveren de laatste containers met hout voor de Zwammerdamschepen die komend jaar allemaal schoongemaakt worden en waar met man en macht aan gewerkt wordt. In samenwerking met Archeologiebureau Vestigia komt de Romeinse kano uit Gelderland, 12 meter lang, naar Archeon. De kano wordt geconserveerd en daarna gerestaureerd in de nieuwe loods achter de Romeinse Herberg.

Wij wensen u een prachtig nieuw Archeonseizoen toe! We kijken ernaar uit om u te verwelkomen en danken alle medewerkers, vrijwilligers en het bestuur van de VvVA hartelijk voor hun tomeloze inzet. Dankzij jullie bijdrage wordt Archeon steeds mooier, levendiger en boeiender voor al onze bezoekers. Op naar een geweldig seizoen vol historie en beleving!

Ondertussen bij VVvA

Door Leo van Sister, Communicatie VVvA

2025 belooft weer een mooi en actief jaar te worden voor de vereniging. Om te beginnen kijken we terug op de jaarlijkse banenmarkt waar we dit jaar weer nieuwe vrijwilligers konden verwelkomen, die hun steentje gaan bijdragen voor Archeon of VVvA zelf. Ook verwacht de vereniging weer verdere ledengroei.

▲ Het was druk op 15 februari bij de banenmarkt

▲ Vesting Brielle, foto: Wikipedia

De activiteitencommissie heeft ook dit jaar weer een serie interessante lezingen gepland staan (zie agenda) en daarnaast ook excursies naar Hortus Populus en een vleermuizenexcursie. Verder staan de leuke steden Hellevoetsluis (ruim 600 jaar oud) en het 900 jaar oude Brielle met hun rijke geschiedenis op het programma.

Daar VVvA in 2026 alweer 30 jaar bestaat is de jubileumcommissie al druk in de weer om er begin juni van dat jaar een fantastische dag van te maken. De leden worden in de loop van dit jaar verder hierover geïnformeerd (zie agenda).

▲ Pompeï, foto Leo van Sister

De 6-daagse archeologiereis voert ons dit najaar naar de Romeinen. De historische Romeinse plaatsen Pompeï, Herculaneum en Baia staan op het programma, evenals het schitterende archeologiemuseum in Napels en andere bezienswaardigheden in die mooie stad. Het betreft een groeps-vliegreis. Natuurlijk zal ook de fijne Italiaanse keuken aan bod komen.

Achter de schermen

Een gesprek met Olga Kat

Nieuwe
rubriek

De vrijwilligers van Archeon lopen veelal zichtbaar over het terrein en doen daar hun belangrijke werk. Niet alle vrijwilligers zijn echter zo zichtbaar aanwezig. Sommigen werken meer in de luwte, maar zijn daarmee natuurlijk niet minder belangrijk. Denk maar aan Renate Rijper, Anneke Delmeer en Olga Kat, die zorgen voor de vrijwilligers van de VVvA. Anneke verzorgt de ledenadministratie en Renate de vrijwilligersadministratie. Olga die vooral de werving en selectie van nieuwe vrijwilligers regelt, geeft een kijkje achter de schermen.

Door Sjaak van der Velden

▲ Olga Kat bij de personeelsplanner

“Ik doe dit werk nu zo’n drie jaar en met plezier. Eigenlijk rolde ik er een beetje bij toeval in. Nadat ik me had aangemeld als vrijwilliger werd me gevraagd of ik deze taak wilde overnemen. Nora, die het tot dan deed, wilde ermee stoppen. Men zocht daarom een nieuwe vrijwilliger om haar taak over te nemen. Dat werd ik dus; het was in een dag beklonken.”

Wat doe je dan precies?

“Een belangrijk deel van mijn taak is het werven van nieuwe vrijwilligers. Dat doen we bijvoorbeeld tijdens de Banenmarkt, die juist achter de rug is. We nemen contact op met vrijwilligersorganisaties in Alphen aan den Rijn om het vrijwilligerswerk op Archeon te promoten. Mensen kunnen zich aanmelden via de website van de VVvA, maar ook via de website van Archeon. Ik neem dan, meestal telefonisch, direct contact op om even te informeren. Als blijkt dat het van beide kanten een succesvolle samenwerking zou kunnen worden, maak ik een afspraak op het park voor een kennismakingsgesprek. Ik verstrek de nodige informatie omtrent het vrijwilligerswerk, we wisselen informatie uit. We lopen een rondje over het park en ik stel de nieuwe vrijwilliger voor aan de coördinator van een activiteitengroep (denk hierbij aan de Bouwgroep, de Zwammerdamgidsen, de Minderbroeders in het klooster, of de Groengroep) of van het tijdperk waar de voorkeur van de vrijwilliger naar uitgaat. De meeste mensen willen graag in de middeleeuwen aan de slag, er is minder belangstelling voor de prehistorie of de Romeinse tijd. Maar we komen er altijd uit hoor. Dan starten we een proefperiode. Ik zorg dat ik tijdens het seizoen zoveel mogelijk op het park aanwezig ben om het proces te begeleiden. Als het nodig is, dan blijf ik aanspreekpunt voor zowel de nieuwe vrijwilligers, als voor de coördinatoren. Althans, ik doe zoveel mogelijk mijn best. Uiteindelijk tekent de nieuwe vrijwilliger een overeenkomst en daar maken we dan een speciaal moment van. Daarna komt als dat nodig is een stukje nazorg. Daarbij hoort ook het sturen van een kaart als iemand ziek is, een telefoongesprekje als blijkt dat een willig oor noodzakelijk kan zijn, het verzorgen van de geschenkjes die door Archeon aan de vrijwilligers overhandigd worden en ga zo maar door. Daarnaast ben ik bestuurslid

▲ Aan de slag

en woon alle bestuursvergaderingen van de VVvA bij. Ik lever namens en voor de vrijwilligers mijn aandeel in de bestuursvergaderingen en twee keer per jaar informeer ik de leden en vrijwilligers op de Algemene Ledenvergaderingen over de voortgang van het vrijwilligerswerk op Archeon.”

Was je vanuit je vroegere leven voorbereid op deze taak?

“Toen ik me bij het Archeon aanmeldde, was ik net vijf jaar vrijwilliger geweest bij het Nederlands Transportmuseum in Nieuw-Vennep. Helaas moest dat op een goed moment sluiten, het pand werd afgebroken om plaats te maken voor nieuwbouw. Dat wisten we van te voren, het betrof dan ook een pop-up museum. Ik ging op zoek naar wat anders.

Ik heb dertig jaar op Schiphol (in dienst van de NV Luchthaven Schiphol zelf) gewerkt met name in het technisch-administratief onderhoud van de parkeerterreinen en

parkeergarages. Daarnaast is mijn grootste hobby het renoveren en restaureren van oldtimer brommertjes, met name de Puch en Tomos (tegenwoordig gaat dat samen, dat was toentertijd wel anders). Ik ben dan ook twaalf jaar secretaris geweest van de Puch & Tomos Club Nederland en verzorgde 10 jaar lang het clubblad van de PTCN.”

Je doet het nu ongeveer drie jaar, bevalt het nog steeds?

“Het is dankbaar werk, dat is zeker. Wel kan het soms belastend zijn. Ik woon in Hoofddorp en dan is telkens naar Alphen reizen best zwaar. Tegelijk vind ik het ook weer zo leuk dat ik thuis soms, op mijn eigen atelier, de vrijwilligers ondersteuning kan bieden bij het maken van hun kostuums voor het werk op Archeon. Maar vooral het contact met mensen vind ik fijn. Weet je, de meeste vrijwilligers zijn enorm lieve mensen. Ik geniet van hun contact en vind het heel gezellig om een biertje met ze te drinken na afloop van een pittige werkdag.”

◀ Een belangrijke hobby
Foto: Peter Sloothaak

Het kind in de muziek

Door Helma Hartman, middeleeuws muzikant

Terwijl vrouwen en mannen in het dagelijks en minder dagelijks leven veelvuldig te vinden zijn in de middeleeuwse liederen, is het echt speuren naar het ‘kind in vroeger tijd’. Het genre dat natuurlijk het meest vertegenwoordigd is, is dat van het kerstlied. Dit heeft vaak de sfeer en het ritme van een wiegelied. Maar ook daar is het zoeken naar een glimp van het ‘echte’ middeleeuwse kind. Een prachtig voorbeeld is het 15e-eeuwse ‘Ons genaket die aventstar’:

“Ons genaket die aventstar, die ons verlichtet also clær;
wel was haar doe, susa ninna susa noe. Iesus minne sprac
Marien toe”.

(Ons nadert de avondster, die ons zo helder verlicht. Wat gelukkig was zij toen. Stil maar, kindje, zoet maar. Jezus’ liefde lachte Maria toe; uit Martien J.G. de Jong, *Vrede ende vrolicheyt. Kerstfeest in de middeleeuwen*, De Prom 1985).

Het lied zoemt in op de liefdevolle handelingen tussen moeder en kind: zij zet het kind op haar schoot, op haar knie, op haar arm. Dan maakt zij een badje klaar, en hoe lieflijk zit het daarin! De tekst vervolgt: “Dat kindekijn pleterden mitter hant, dattet water uten becken spranc”. Je ziet het gewoon voor je, hoe het kindeke Jezus met zijn handje op het water slaat, dat overal heen spettert, en hoe het daarbij aan het schaterlachen is!

In een ander kerstlied, ‘Ons is geboren een kindekijn’, lees je: “Dat kindekijn speelde der moeder toe, mit zijne kleine armkens, het lached haar also zoetlijke toe mit bliden blenkenden oogkens”. Ook dat kan iedereen zich levendig voorstellen. Net als het in doeken wikkelen, en het aan de borst leggen van de baby.

Een lied van Oswald von Wolkenstein eindigt ermee dat er uiteindelijk na de hectiek van liefde en lust niets anders overblijft dan “bleiben bey dem kinde”. Maar het is zeldzaam dat er in de liefdespoëzie over huisje – boompje – beestje ... en kinderen ... gesproken wordt.

Onze ‘eigen’ dichter Henric van Veldeke geeft een doorkijkje over de middeleeuwse opvoeding in Lied XV, in een moderne hertaling van Elvis Peeters, uit *Ik bid de Liefde*, 33 minnedichten, Podium 2016):

“God , maak het haar toch te moede, dat ze
dit opvat ten goede
want ik wil er ons voor behoeden
dat ik iets zeg dat haar doet lijden,
en van haar zou worden gescheiden.
Nee, ik wil de eed niet ontwijden
van liefde en trouw beide.
Want ik vrees ‘t scheiden als een kind de
roede”.

Naast deze luttele tekenen van kinderleven, zijn er de opgravingen van rammelaars en van stenen of benen vogelfluitjes, die weliswaar niet aanwijsbaar in middeleeuwse kinderhanden gelegd kunnen worden, maar waarvan het wel een logische gedachte is dat die (ook) door kinderen bespeeld zullen zijn. Verder zullen kinderen ongetwijfeld zelf fluitjes gemaakt hebben van vlier bijvoorbeeld: flierefluitjes, zoals je in Archeon kunt zien – en zelf misschien leren snijden – bij één van onze Dorestadbewoners. Net zo logisch is het om te veronderstellen dat er liedjes voor kinderen gezongen zijn, bijvoorbeeld wiegeliedjes zoals bovenstaand kerstliedje en dat kinderen zelf die en andere liedjes zongen, maar wát die liedjes waren, en hoe ze klonken, weten we niet. Misschien dat er nieuwe teksten op oude wijsjes verzonnen werden, zoals die te vinden zijn in *Bestiariculum*, *Piperken’s Beestenboek*, op de wijs van ‘Orientis partibus’:

Over de haan: “Hoopvol kraait de vroege
haen ‘wakker worden, opgestaen!
Strek de veren, schud ze uit, anders kraai ik
nog eens luid”.

Zo klonk ‘Hoopvol kraait de vroege haen’ misschien

Speelden kinderen ook op deze fluit uit Warder?
(Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) ▼

Te half Marte comt Lenten in

Door Vrouwe Hadewij (Patricia Verbree)

Halverwege Maart begint de Lente. In de tijd van half Maart tot half Juni is het jaar warm en vochtig, dus mag men gebruik maken van zachte gematigde spijzen. Hoe ging men hiermee om in de veertiende eeuw en dan met name bij jongeren of kinderen? Er bestaan verschillende goede bronnen die ons een inblik geven, zoals de *Tacuinum Sanitatis* (handboek voor de gezondheid).

De lente is heilzaam voor alle levende wezens en ook voor alles wat er groeit op de aarde. In deze periode kan dat met vooral kippen, kuikens, kwartels en eieren eten (niet meer dan zes per keer!). Het gebruik van wilde (veld)sla en geitenmelk is zeer goed.

Per leeftijdsgroep

Kinderen

Voor kinderen worden (goed doorgedookte) kappertjes, klaargemaakt met olie, azijn en geurige kruiden, geadviseerd omdat dit zorgt voor een goede eetlust, goed is voor de maag en werkzaam is tegen wormen.

Opgroeiende jongeren

Zoete melk is goed voor de borst en longen van opgroeiende jongeren, maar slecht bij koorts en hoofdpijn, daarom kan met het beste hierin wat olie van zoete amandelen en wat suiker gebruiken.

Jongeren

Voor de jongeren in het voorjaar is het goed om Tarwebrij gemengd met warm water boven een gematigd vuur te koken. Samen met deegwaren (die verzachten de borst en de keel) met wat zoete (zachte, lang gekookte) gerst, is dit zeer voedzaam en dat voorkomt dat men last krijgt van de ingewanden en de maag.

Het gebruik van (jong!) kalfsvlees bij jongeren wordt vooral in de Lente aangeprezen omdat dit zo voedzaam is.

Voor alle seizoenen

Spinazie is werkzaam tegen hoest. Bereid met zout of azijn en wat geurige kruiden is spinazie matig voedzaam voor de jongere en evenals suiker, dat het lichaam zuivert en weldadig is voor de borst, nieren en blaas, echter wel als men het gebruikt met zure granaatappels voor ieder gestel en alle seizoenen. Helaas niet voor iedereen met een kleine beurs!

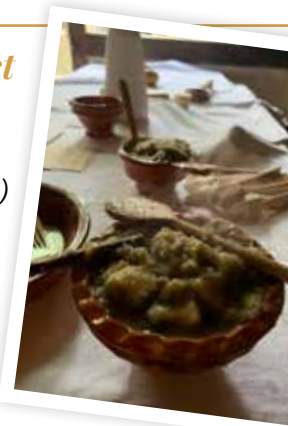
Een recept voor de laatst overgebleven appeltjes

Een zeer excellente Pameye (een soort gekruide appelmoes)

Ingrediënten:

Zure appels	Nootmuskaat
Gember	Kruidnagels
Kaneel	Suiker
Foelie	Boter

Schil de appels en snijd ze zeer fijn. Kook deze met zeer weinig water zacht. Roer er een klontje boter door. Voeg de specerijen toe en kook/bak dit verder. Dit recept kan ook in een oven bereid worden. Gebruik dan wel een deksel. **Eet smakelijk!**

Bronnen: L.C. Arano, *Tacuinum Sanitatis*, *Middeleeuwse gezondheidsleer*, Utrecht: Het Spectrum 1976

Ria Jansen Sieben & Marleen van der Molen-Willebrands (red.), *Een notabel boecxken van cokeryen*, Amsterdam: De Kan 1994 (oorspronkelijk rond 1510)

J.M. van Winter, *Middeleeuwers in Drievoud. Hun woonplaats, verwantschap en voeding*, Hilversum: Uitgeverij Verloren 2017

Waar zijn de kinderen uit de steen

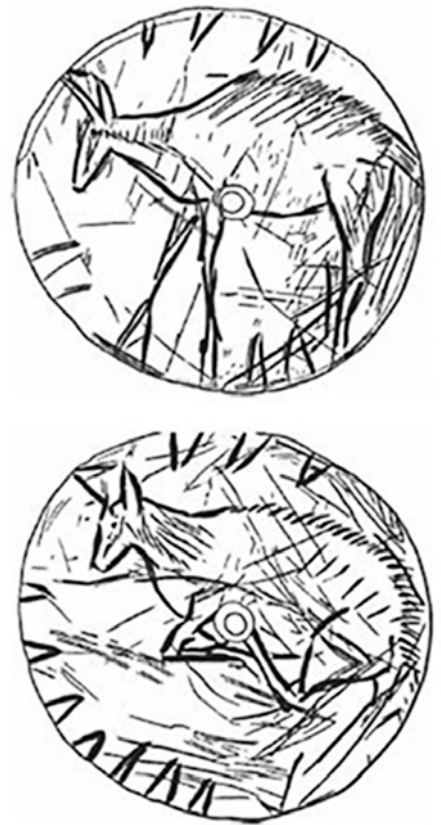
Door Frank Wiersema, vrijwilliger VVvA

Het komt als archeoloog wel eens voor, dat je iets opgraaft waarvan je geen idee hebt wat het is. Hoe verder terug in de tijd we gaan, hoe moeilijker het soms is om een beeld te hebben bij hoe het leven toen was. De neiging van de archeoloog is in zo'n geval, om het voorwerp dan maar te bestempelen als "ritueel object". Tot voor kort is één doelgroep bij die interpretatie door onderzoekers structureel over het hoofd gezien: kinderen. In de laatste jaren lijken archeologen toch langzaam oog te krijgen voor de invloed van de jonkies uit de populatie, zo blijkt uit recente onderzoeken.

In 1868 groef M. Hardy in Laugerie-Basse in Frankrijk een schijfje op van bot. Op één kant staat een herbivoor (waarschijnlijk een hert) en op de andere kant ogenschijnlijk hetzelfde beest, maar dan met de poten opgetrokken in plaats van gestrekt. Het schijfje heeft een gaatje precies in het midden. Zou dit een ritueel object zijn? Marc Azéma bedacht dat wanneer je een koordje door het gaatje in het midden doet men het schijfje aan dat koordje kan opspinnen en snel om zijn as kan laten draaien, waardoor de plaatjes op voor- en achterkant elkaar snel afwisselen. Dit wekt de suggestie van beweging; het dier galoppeert. Dit is hetzelfde principe als het 19e-eeuwse stukje speelgoed, de *thaumatrope*, waarmee bijvoorbeeld een vogeltje in en uit een kooitje getoverd kan worden. Het beeld van een paleolithisch kind dat gehypnotiseerd kijkt naar een plaatje van een hert dat galoppeert, precies zoals een 19e (of 21e)-eeuws kind dit zou doen, maakt het leven van toen ineens bijzonder tastbaar. De ijstijdmensen van wat we nu de Magdalenische cultuur noemen, maakten niet alleen speelgoed, maar staan ook bekend om hun grotschilderingen. Hierbij is soms ook bijzonder vernuftig gebruik gemaakt van gesuggereerde beweging; dieren lijken in het flikkerende licht van een fakkel aan je voorbij te denderen over de rotswand van de grot. Het is niet voor niets dat toen Picasso deze kunst zag in de grotten van Lascaux in de Dordogne, hij een traantje weg moest pinken en verzuchtte: "in 15.000 jaar hebben we helemaal niets geleerd".

Paleo-Jacob in actie

Vergelijkbare schijfjes van klei zijn gevonden in Israël, waarbij sommige erg mooi en vernuftig zijn gemaakt, andere slordig en met de gaatjes niet symmetrisch aangebracht. Zouden deze door kinderhanden zijn gemaakt? Tsjechië staat bekend om prachtige ijstijdkunst, denk aan de Venusbeeldjes van Dolni Vestonice. Rebecca Farbstein en April Nowell hebben ongeveer vijfhonderd beeldjes onderzocht die minder netjes zijn. Ze zijn asymmetrisch, gebarsten, maar belangrijker: ze bevatten vingerafdrukken van kinderen. Kinderen zijn kinderen en dat lijkt van alle tijden. We kunnen het beeld schetsen van volwassenen die kundig prachtige beeldjes vervaardigen en kinderen die ernaast zitten en ook een poging mogen wagen. Deze worden niet zo mooi, maar vooruit dan maar. Ze mogen ook in het vuur afbakken. Menig paleolithische ouder en kind zullen trots geglunderd hebben over het

▲
Gegraveerd benen schijfje uit Laugerie-Basse, illustratie: Roussot, A. 1984. *Annales Littéraires de l'Université de Besançon* 299): 219–31.

tijd gebleven?

misbaksel dat uit het vuur kwam, want kleine paleo-Jacob heeft het helemaal zelf gemaakt.

Zuigflesjes voor baby's

We nemen een stap vooruit in de tijd naar het neolithicum, de tijd van de eerste boeren. Vreemde aardewerk potjes met een mysterieus tuutje eraan komen al voor sinds ca 7500 jaar. Soms hebben deze potjes de vorm van dieren. Dit moeten dus wel rituele objecten zijn geweest. Of toch niet? Toen het kwartje viel bij archeologen dat dit wel eens zuigflesjes voor baby's kunnen zijn geweest, is gekeken naar de mogelijke inhoud van de potjes. Dit type potjes komt verspreid over Europa op veel plekken voor.

Julie Dunne en collega's hebben de inhoud geanalyseerd van dergelijke flesjes uit bronstijd Duitsland en hebben inderdaad gevonden dat er melkproduct in gezeten heeft. De implicaties hiervan gaan verder dan enkel een leuk wetenswaardigheidje. Wat namelijk kenmerkend is voor de tijd van de eerste boeren, is dat er een enorme bevolkingsgroei is. Wanneer een vrouw geen borstvoeding meer geeft aan haar kind, is statistisch gezien de kans net wat groter dat ze opnieuw zwanger wordt. Dit statistische verschil hoeft niet groot te zijn. Over een hele populatie genomen zal dit ervoor zorgen dat de bevolking groeit. De vondst van deze flesjes, al bij de eerste boeren, is een aanwijzing dat baby's mogelijk al eerder van borstvoeding af waren dan de baby's van de jager-verzamelaars, die geen dierlijke melk gebruikten. Dit kan dus een rol hebben gespeeld waarom de populatie boeren harder groeide dan de jager-verzamelaars en kan zodoende één van de factoren geweest zijn waardoor ze uiteindelijk de overhand kregen.

Dus: het niet negeren van kinderen in archeologisch onderzoek levert niet alleen leuke anekdotes op, maar kan ook bijdragen aan het begrip van fundamentele processen in de ontwikkeling van de mensheid.

Mogelijke zuigflesjes ca. 1300 v. Chr., tentoongesteld in Wien Museum Karlsplatz, foto: Yelkrokoyade, CC-BY-SA-3.0

De prehistorie van de bioscoop

Vergeet me niet!

Door Ratna N. Drost, MA Coördinator Romeinen

Hallo! Wat leuk dat je er bent. Ik zie maar weinig mensen. Bijna iedereen is me vergeten en wie mij ziet, loopt me vaak snel voorbij. Volgens mij leef ik al lang niet meer. Maar tellen kan ik nog niet zo goed, want ik ben pas drie. In welk jaar ik ben geboren weet ik eigenlijk ook niet, maar dat maakt niet uit. Ik weet wel hoe ik heet: Lucius. Ik ben geboren in Rome en ons huis staat in Trastevere, aan de andere kant van de Tiber. Mijn mama heet Aemilia en mijn vader Verus. Papa was ooit slaaf, maar nu niet meer en hij kent een heleboel letters en cijfers! Hij werkt voor een rijke meneer, maar wat hij daar precies doet weet ik niet. Mijn moeder is altijd thuis om voor mij en mijn grote broer en zus te zorgen. Mijn broer heet Marcus Cornelius en mijn zus heet Tullia.

▲
Levensloop en dood van een kind. Rome, vroege tweede eeuw. Museo Nazionale, Rome

Toen ik werd geboren was iedereen heel blij: ik was een jongetje, gezond en kon heel hard huilen. Mijn longen deden het erg goed, dat is belangrijk. Met mama ging het gelukkig ook goed, daar was papa eerst wel bezorgd over: mijn broer en zus hadden eerst een andere mama, maar die ging dood toen zij een baby kreeg. Dat gebeurde heel veel, dat kindjes en mama's dood gingen tijdens de geboorte. Ik snap papa dus wel: hij moest op de gang wachten toen ik werd geboren, zodat hij snel hulp kon halen als dat nodig was. De vroedvrouw vond dat hij anders ook maar in de weg liep. Dat was vast heel erg spannend.

Ik kreeg meteen na mijn geboorte een badje in water met honing en werd stevig in zachte doeken gewikkeld, zodat mijn armen en benen recht zouden blijven. Mijn billetjes lieten ze bloot, dat voelde een beetje koud, maar anders kon ik niet poepen. Tien dagen lang lag ik samen met mama helemaal alleen in een kamer, waarvan alle kiertjes goed dicht waren gemaakt. Dat vonden ze veiliger, want boze geesten lagen op de loer om mama en mij mee te nemen naar de onderwereld. Zij zouden zo door kieren kunnen glippen! Mama hield me veel vast, zong liedjes voor me en de vroedvrouw hield alles goed in de gaten. Ik kreeg van een andere mevrouw borstvoeding, want ze zeiden dat de melk van mama nog niet goed was. Zij moest eerst maar herstellen van mijn geboorte. Die andere mevrouw hadden ze gevonden bij de 'Melkzuil', een speciale plek in de stad waar je een voedster kon vinden. Toen ik negen dagen oud was, kreeg ik officieel mijn naam en hoorde ik er helemaal bij! Het Romeinse Rijk had er een burger bij, want ik ben een 'vrijgeborene'. Er werd

▲ *Sarcofaag van M. Cornelius
Staius. Louvre Museum, Parijs*

Om mij extra te beschermen tegen onheil kreeg ik een 'bulla' om, een amulet gevuld met kruiden en magische steentjes, die ik pas mag afdoen als ik groot ben. Papa rammelde veel met een speeltje boven mijn hoofd, dat vond ik heel leuk. Van mijn broer kreeg ik een houten zwaardje, een bal en knikkers van klei om mee te spelen. Van mijn zus een serviesje en een pop, maar ermee spelen mocht ik nog niet. Ik moest eerst leren lopen, daar had ik een speciaal houten loopwagentje voor, kijk maar, daar staat hij! Mijn broer heeft ook een houten wagentje, maar dan groter, daar speelt hij echte wagenrennen mee na. Het leek hem zo leuk om dat later met mij samen te doen, maar helaas ging hij vlak voor mijn geboorte dood. Hij kreeg toen een mooie stenen grafkist, een sarcofaag. Daarop staat alles wat hij gedaan heeft in de vorm van plaatjes, dat leest makkelijker. Ook zijn naam staat erop, zie je dat?

Echt spelen en lang naar school gaan zoals Marcus, zat er voor mij niet in. Ik ben ook heel plots dood gegaan. Misschien was ik wel ziek. Iedereen was heel erg verdrietig en ik kreeg net als Marcus een stenen grafkist. Ik vind hem best mooi. Wel voel ik me een beetje alleen, daarom kijk ik een beetje sip. Kom je een keertje langs voor een aai over mijn bol om me op te vrolijken? Je kunt me vinden in Rome, in een museum dat 'Terme di Diocletiano' heet. Dag!

Aai me maar eens over mijn bol in het Museo delle Terme di Diocleziano, Rome. Niet echt doen hoor. ►

een groot feest gevierd met lekker eten, muziek en een heleboel cadeautjes!

Papa was erg trots op mij, ik was sterk, nieuwsgierig, leek op hem en was netjes met mijn hoofd eerst geboren. Dat was een goed teken voor mijn toekomst. Ik lag namelijk eerst verkeerd om; met mijn voetjes naar beneden. Ze zeggen dat dit een 'Agrippa-geboorte' heet. Met je voeten eerst naar buiten komen was een heel slecht teken: dode mensen werden ook met hun voeten eerst uit huis gesleept...brr.

Kinderen in de middeleeuwen

Door Wiel van der Mark, barbier en chirurgijn Archeon en vrijwilliger VVvA

Onbevangen en met veel plezier spelen is wat kinderen eigen is en wat ze zo bijzonder maakt en dat is van alle tijden. Natuurlijk is het spelen in de middeleeuwen niet te vergelijken met nu, maar de intentie is hetzelfde. In ons museumpark vindt je in iedere tijd kinderspeelgoed terug, zo ook in de middeleeuwen. Je vindt er op verschillende plekken poppen en bordspelen zoals het molenspel. Ook houten paardjes, een reconstructie van een prikslee en een rollewagen zoals op onderstaande afbeelding van de Heilige Familie uit het getijdenboek van Catharina van Kleef. Deze loopwagentjes waren waarschijnlijk erg populair; ons exemplaar is vervaardigd door schrijver Jan Rebergen.

Het zieke kind in de middeleeuwen

Ook kinderen werden en worden echter ziek. Wat we niet weten is hoe vaak men ziek werd, welke aandoeningen er vaak voorkwamen en hoeveel mensen, dus ook kinderen, stierven aan ziektes als de bof, de mazelen, kinkhoest enzovoorts. Omdat er geen antibiotica en/of vaccins beschikbaar waren, zal dat percentage veel hoger liggen dan in onze tijd.

De humoren en de levenstrap

Naast het ontbreken van goede medicijnen bestond er ook weinig inzicht in oorzaak en gevolg van ziektes die een mens konden overkomen. Het idee van de antieke geneeskunde is de humorenleer, de leer van balans in het lichaam en eigenlijk in alles om je heen en de hele wereld. Deze balans wordt in stand gehouden of verstoord door de verhouding tussen de vier lichaamssappen: aarde, lucht, water en vuur. De ordening in dit evenwicht wordt onder andere bepaald door geslacht en leeftijd, de seizoenen van het leven en de seizoenen van het jaar. Voor het kind is

de kindsheid en de jeugd van belang. In de ordening bestaat de eerste levensfase van het kind uit de eerste veertien jaren en daar hoort het seizoen de lente bij, deze heeft als eigenschappen dat warmte en vochtigheid de boventoon vieren.

De levenstrap

Zoals gezegd bestaat de eerste levensfase van het kind uit de kindsheid, op de afbeelding van een levenstrap uit het Sint-Annahofje in Leiden zie je op de eerste trede het kind. De levenstrap is een mooie metafoor van de levenscyclus die ieder mens ondergaat, in goede en in kwade tijden. Met voorspoed en met tegenslag die de middeleeuwse mens en dus ook het kind meegemaakt hebben. We gaan er vooral van uit dat deze fase, die van groei en ontwikkeling is. De eerste levensfase is voor het kind echter de gevaarlijkste periode in het leven door de confrontatie met al die kinderziekten waar geen effectieve behandeling voor was (die is er trouwens pas sinds de jaren 50 van de vorige eeuw met de introductie van het vaccinatieprogramma).

Inzichten in kindergeneeskunde

In het chirurgijnshuis kunnen we gebruik maken van veel naslagwerken over vrouwen en kindergeneeskunde en over de heelkunde. Een van die boeken die wij gebruiken is de *Liber Trotula*, een middeleeuws Compendium over geneeskunde bij vrouwen. Als willekeurig voorbeeld geef ik hier een van de beschrijvingen uit de Engelse vertaling van Monica H. Green. Deze gaat over het doorknippen van de navelstreng en heb ik zelf naar het Nederlandse vertaald: ‘Wanneer de navelstreng van het kind wordt doorgeknipt,

moet je het volgende zeggen terwijl je de stomp uitgestrekt houdt: “Jezus Christus is dood, hij is door de lans doorboord, en hij heeft niet nagedacht over de pijn die hij zou krijgen of een medicijn of zalf tegen de pijn. Maar bind eerst de navelstreng af en daarna, nadat je bovenstaande spreuk hebt gezegd, bind dan een snaar van een tokkelinstrument om de navelstreng. En als het kind pijn voelt, geef het gedurende negen dagen een pijnstiller.’

Het is wel duidelijk dat ook medische zorg werd omgeven met rituelen en tradities die we tegenwoordig vaak niet meer zo goed begrijpen.

Jan Yperman over luizen

Een ander naslagwerk dat wij veel gebruiken is de *Cyurgia* van Jan Yperman (1260-1331). In hoofdstuk 7 beschrijft hij het probleem van (hoofd)luizen, een nog steeds vaak voorkomend probleem. In het Middelnederlands begint de tekst als volgt:

Dits vanden luse die wassen op thooft of in andren Steden an den lichaem die cure daer iegen

Dicwile heeft die mensce lusen ende neten opt hovet of an sinen lichame ende

dat es om dat nature dat hare werct ende stect van hare die overtullecheit die

es tusscen der huut enten vlesche. ende dat siin verrotte humoren ende verkeren

in wormen die lusen heeten ende neten.

Luizen en neten die zich op het hoofd of het lichaam van mensen bevinden, worden veroorzaakt door de schadelijke invloeden van “verrotte humoren” in het lichaam. Deze kunnen leiden tot de aanwezigheid van deze parasieten. Verrotte humoren zijn lichaamssappen die te lang in het lichaam achterblijven waardoor ze gaan rotten en dus ziektes kunnen veroorzaken. De voorgestelde behandeling omvat het gebruik van kwik (quickselver), as van verbrand vilt en olijfolie. Deze ingrediënten worden samengevoegd om een zalf te maken die op de aangetaste gebieden aangebracht wordt.

Deze behandeling ondergingen ook kinderen in de middeleeuwen, want een speciale kindergeneeskunde bestond toen niet.

De man achter de lezingen

in Archeon

De lezingen in het Archeologiehuis zijn erg geliefd, maar wie zit er eigenlijk achter? Wie zorgt ervoor dat er iedere keer weer een aansprekende spreker is die ons meeneemt naar het verleden? In de koffieruimte van het Rijksmuseum voor Oudheden praten we eens rustig over de lezingen die hij in Archeon organiseert. We gaan straks nog even bij de bronstijdtentoonstelling kijken. Zijn naam is Erik Elshout.

Door Sjaak van der Velden

Kost het nou moeite om vakmensen te vinden die voor ons willen spreken?

▼ De zaal is in afwachting van wat komen gaat

▲ De organisator is er klaar voor

“Laat ik beginnen met op te merken dat vrienden van Archeon een activiteitencommissie heeft voor evenementen zoals lezingen en excursies. Ik ben hoofd activiteitencommissie en Wiel van de Mark en Marjolein van de Wilk helpen mij. Ik organiseer de lezingen.

Dat is veel meer werk dan je misschien zou denken. Een lezing moet goed afgesproken, geregeld en uitgevoerd worden. Ik begin ieder jaar met een lijst van sprekers. Anderen dragen ook ideeën aan. Een spreker moet een interessant onderwerp hebben, goed kunnen spreken en goed overkomen bij het publiek. Daar selecteer ik dus ook op. Meestal zijn het archeologen, historici of universitair docenten maar soms ook studenten en medewerkers van Archeon. Professionele sprekers zijn voor ons meestal te duur en vragen om extra organisatie door het park en dus een betaald entreekaartje. Maarten van Rossem hebben we zo gedaan en dat was een topper. Bij de Vrienden van Archeon zijn de lezingen gratis en voor de spreker zijn er een kleine onkostenvergoeding en attentie. De meeste sprekers vinden het een eer om hun onderzoek aan ons brede publiek te mogen presenteren.

Daarom krijg ik meestal positieve reacties op mijn email waarin ik mogelijke sprekers benader. En vergis je niet hè, het kost de sprekers aardig wat voorbereidingstijd en ze moeten een stukje tekst en foto's aanleveren voor onze agenda. Natuurlijk zijn het vaak bedreven sprekers die een lezing klaar hebben, maar ze moeten deze toch toespitsen op ons publiek. De mensen in de zaal zijn wat je een breed publiek kunt noemen. Bij ons geen lezingen die alleen door kenners worden begrepen.”

Op basis waarvan zoek je eigenlijk sprekers?

“Ik ga uiteraard uit van de drie tijden (prehistorie, Romeinse tijd en middeleeuwen), maar ook de groepen zoals groen en bouw kunnen voor een onderwerp zorgen. Binnen die aandachtsgebieden zoek ik sprekers vanuit de kernwaarden; Leerzaam, Leuk en Gezellig. De onderwerpen en de sprekers moeten binnen die aandachtsgebieden en kernwaarden passen. Mijn netwerk is behoorlijk groot door vroegere werkzaamheden, dus dat lukt wel.”

▲ Erik introduceert spreekster
Wieze van Elderen

Het lijkt me veel werk, hoe ben je er zo toe gekomen om deze taak op je te nemen?

“Ik hoef niet meer te werken dus heb ik redelijk wat vrijetijd. In mijn eerdere banen bij TNO en KPN leerde ik om samen te werken in multidisciplinaire projectteams. Daardoor kan ik met veel mensen omgaan, ik praat net zo makkelijk met een professor als met een schoonmaker. Daarnaast heb ik me verdiept in de archeologie en paleoantropologie door het volgen van universitaire modules. Ook heb ik veel erfgoedwijsheid en museumkennis opgedaan via het Erfgoedhuis Zuid-Holland, een aanrader!

Ik ben geen Archeoloog, maar bestudeer de ontstaansgeschiedenis van de mensheid. Dat heet antropogenie. Ook ben ik een tijd betrokken geweest bij ZHAAP (Zuid Hollandse Archeologie en Aardkunde voor het Publiek) een project van Sjoerd Kluiving, docent op de VU. Hier heb ik geleerd hoe ik met publiek moet omgaan en hoe belangrijk het landschap is waarop we leven. Het netwerk dat ik toen opgebouwd heb komt me nog steeds van pas bij het zoeken van sprekers. Het Archeon was daarnaast een ideale plek om mijn kennis en vaardigheden te delen met anderen.”

En dat is een succes.

“Dat kun je zeker zeggen. De zaal is vaak uitverkocht. Nu is deze niet heel groot, er kunnen ongeveer 55 mensen in, maar toch moeten mensen die een onderwerp de moeite waard vinden er meestal snel bij zijn anders vissen ze achter het net.

We beginnen om acht uur met de lezing. Om negen uur is er een korte pauze om wat te drinken en het toilet te bezoeken en dan gaan we nog even door. We moeten in principe om tien uur de zaal uit zijn. Daarom heb ik een strakke planning want de tijd is zo om. Daarna ruimen we alles weer op en sluiten af. Het publiek staat soms nog op de parkeerplaats na te discussiëren.”

Wel een zware job zo in je eentje.

“Ja en nee. Het organiseren doe ik in principe alleen, maar ik krijg natuurlijk ook steun van het communicatieteam dat de lezingen bekendmaakt. Ook heeft Vrienden van Archeon een budget voor de onkostenvergoedingen die de sprekers krijgen, maar vergeet ook vooral de dames niet die helpen bij het uitschenken van de koffie en de garderobe in de gaten houden. Zonder hun zou het allemaal niet lukken. Wil je ook helpen? Meld je bij mij.

Het leuke van het werken als VVvA vrijwilliger bij Archeon is dat je kunt doen wat je eigenlijk altijd al leuk vindt, je de kans krijgt om je te ontwikkelen en wat nieuws te leren. En vooral ook dat je de middelen hebt die de vereniging en het Museumpark Archeon je bieden. En zo sta je dan ineens voor een uitverkochte zaal bij een lezing die je zelf hebt georganiseerd. Mijn dank!”

Dank je voor dit gesprek Erik, ik kijk uit naar de volgende lezingen. Enne, de koffie is voor mijn rekening.

“Fijn. Ik ga nog even de tentoonstelling bezoeken misschien kom ik nog een interessante spreker tegen.”

▲
Spreekster gaat niet met lege handen naar huis

Boeken en tentoonstellingen

Patricia Pol, vrijwilligster VVvA

Boekentip

Deze keer wil ik het hebben over een jeugdroman voor tieners (!): het boek *Koningsspel*. Dit boek is een historische jeugdroman; in dit geval over een zeer bijziend Groenlands meisje uit 1193, dat gezegend is met een groot talent. De schrijfster van dit spannende boek is archeologe Linda Dielemans. Dankzij een opmerking van prof. Luc Amkreutz (RMO) over de middeleeuwse schaakstukken van Lewis, gevonden in 1831 op het Schotse eiland Lewis, toog zij aan het werk. Het resulteerde in een prachtig middeleeuws avonturenboek dat ik met veel plezier heb gelezen.

Auga

Het verhaal gaat over de 13-jarige hoofdmansdochter Auga, die uitblinkt in ivoor snijden. Juist omdat ze van dichtbij zo scherp ziet, kan ze de fijnste krasjes maken in het walrusivoor. Kunstenaars, noemt haar vader haar. Mannenwerk, volgens haar moeder. Maar het weven, een echte vrouwenzaak, gaat haar slecht af. Auga is dan ook liever bij haar vader en stiekem glipt ze aan boord van haar vaders schip richting Noorwegen. Ze wil de wereld verkennen! In Noorwegen werkt ze aan het prachtige ivoeren schaakspel, onder leiding van de oudere, zeer getalenteerde Olún. Ze krijgt te maken met machthebbers die elkaar niet kunnen luchten of zien. En dan moet ze voorkomen dat haar schaakspel in verkeerde handen terechtkomt, met gevaar voor eigen leven. Samen met Olún vertrekt ze gedwongen overzee. Zo komt ze terecht in Schotland waar zeshonderd jaar later de schaakstukken bij toeval worden ontdekt.

Linda Dielemans' schrijfstijl is meeslepend en opbouwend in spanning. Ik vind het zeer knap hoe ze verzonnen elementen en historische feiten heeft weten samen te vlechten.

Ook de verzonnen elementen lijken volkomen logisch en waarheidsgetrouw! Alleen de tekstjes over de schaakstukken, die een eigen verhaallijn hebben, vind ik niets toevoegen.

Ik moet bekennen dat ik achterin het boek ben begonnen. Een no-go doorgaans. Maar onder de kop 'Wat is waar?' beschrijft ze hoe het boek tot stand is gekomen, op welke historische figuren het boek is gebaseerd en wat ze verzonnen heeft. Een geweldige start!

Linda Dielemans, *Koningsspel*, uitgeverij Leopold, 2023, met illustraties van Sanne te Loo, 448 p., ISBN 9789025885335, Hardcover € 21.99
<https://www.standaarduitgeverij.be/interview-met-linda-dielemans-en-sanne-te-loo-koningsspel/>

Museumtip

Maelwael Van Lymborch Huis, Nijmegen

Dit kleine museum is gewijd aan de Gebroeders van Lymborch, die hier hun atelier hadden rond het jaar 1400. De drie Nijmeegse broers die ook wel bekend staan als de middeleeuwse Rembrandts, waren bekende Nederlandse miniatuurschilders en vertoefden veel aan Franse hoven. Helaas stierven zij op jonge leeftijd aan de pest. Het museum toont al het werk van de broers.

Museum het Maelwael Van Lymborch Huis is geopend op woensdag en vrijdag t/m zondag van 11 tot 17 uur. Toegang is altijd met een rondleiding – dit spannende verhaal wil je niet missen!

Meer informatie
<https://maelwaelvanlymborch.nl>

Agenda VVvA & Archeon

Voorjaar tot eind 2025

29 maart
VVvA lezing
Opbouw
Zwammerdamschepen

12-13 april
Archeon
Schots weekend

20-21 april
Archeon
Paasprocesie

17-18 mei
Archeon
Canon dagen

29-5/1-6
Archeon
Viking festival

3 juni
VVvA lezing
Verdieping in de Bronstijd

21-22 juni
Archeon
Midzomerfair

19-25 juli
Archeon
Prehistorische week

3-16 augustus
Archeon
Romeins festival

16 augustus
VVvA lezing
Constructing the Limes!

20-21 september
Archeon
Archeon Culinaire

4-5 oktober
Archeon
Geneeskunde weekend

11 oktober
Archeon
De Grijze Jager Dag 2025

15 oktober
VVvA lezing
Vleermuizen

In de loop van 2025 worden nog meer lezingen door VVvA georganiseerd, hou de agenda in de gaten. Zie voor meer lezingen en activiteiten op www.vrienden-archeon.nl en www.archeon.nl

Word lid van de Vrienden van Archeon en steun Museumpark Archeon als vrijwilliger of lid!

Lid zijn van Vereniging Vrienden van Archeon is leuk, leerzaam en gezellig. Als je lid bent van de vereniging kun je deelnemen aan vele activiteiten en heb je veel voordelen.

Vereniging Vrienden van Archeon is een grote en actieve vriendenvereniging die ook het vrijwilligerswerk in museumpark Archeon organiseert. Als vriend ben je lid en kun je, als je daar geschikt voor bent, ook vrijwilliger worden op het park. De vereniging kent vier soorten lidmaatschap. Voor individuele leden tot 25 jaar en voor leden boven de 25 jaar. Voor gezinnen en daarnaast voor bedrijven of scholen. Iedere nieuwe vrijwilliger wordt automatisch ook lid van VVvA en betaalt contributie. Nieuwe leden zijn niet verplicht om ook vrijwilliger te worden alhoewel wij dat zeker toejuichen.

WORD LID VAN DE VERENIGING VRIENDEN VAN ARCHEON en steun museumpark Archeon als vrijwilliger of lid! Scan de QR-code voor informatie en aanmelden lidmaatschap.

- ☒ Je kunt gratis naar onze maandelijkse lezingen over archeologie en geschiedenis
- ☒ Je ontvangt het hele jaar 50% korting op de toegang tot Archeon voor maximaal 4 personen per keer (met uitzondering van enkele grote evenementen)
- ☒ We organiseren twee Vriendendagen incl. ALV in het park met gratis entree
- ☒ Je kunt mee op excursies naar verschillende archeologisch interessante plaatsen
- ☒ Of deelnemen aan de jaarlijkse buitenlandse VVvA archeologiereis
- ☒ Maandelijks word je geïnformeerd met een nieuwsbrief en je ontvangt tweemaal per jaar ons digitale magazine NoVA
- ☒ Als lid van Vereniging Vrienden van Archeon draag je bij aan ons jaarlijkse cadeau aan museumpark Archeon.

Scan de QR-code voor informatie en aanmelden lidmaatschap

Marcus & Marbod

Door Gilius